

BASMA YAZI VE RESİMLERİ DERLEME KANUNUMUZUN VE MİLLÎ BİBLİYOGRAFYAMIZIN İSLAHI MESELELERİ *

M. Türker ACAROĞLU

Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürü

I. *Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunumuzun Islahı Meselesi:*

F renklerin “Dépôt légal obligatoire” dediği, basma yazı ve resimleri derleme işi; türlü maksatlara hizmet eden bir “zoraki başış” şeklindedir. Bu maksatlar şunlar olabilir: yayımların siyasi veya fikri kontrolü, telif haklarının kayıt ve tescili, millî dokümantoteklerin zenginleştirilmesi, milletlerarası mübadelelere elverişli eserlerin temini. Millî dokümantografyanın temeli olarak da bu iş, milletlerarası bir mertebeye ulaşabilirdi. Daha 1832 - de, yani bundan tam 123 yıl önce Lord Palmerston adlı bir İngiliz, İngiltere ile Fransa’ya münhasır bir milletlerarası “Dépôt légal” fikrini ileriye sürüyordu. ¹

Bizde kitap ve periyodikler için devlet nüshalarının çokluğu, bugün can sıkıcı bir mahiyet almıştır. Matbaacı; 1934 tarih ve 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanununa göre Derleme Müdürlüğüne beş nüsha, 1950 tarih ve 5680 sayılı Basım Kanununun 12. maddesi ve yine 1950 tarih ve 5681 sayılı Matbaalar Kanununun 4. maddesine göre mahallin en büyük mülkiye âmirine ve Cumhuriyet Savcısına ikişer nüsha ve ayrıca I. Şube ile Basım-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğüne de ikişer nüsha vermeye mükelleftir. Böylece, devletçe derlenen nüshaların sayısı —görüldüğü üzere—13-ü bulmaktadır. Bunlardan bir kısmı—yukarıda sayılan—belli kanunlara, diğerleri de bazı idari kararlara istinaden alınmaktadır. Kanuni nüshalar, o kanunlar değişinceye kadar alınmaya devam olunabilir. Fakat, az-çok keyfî bazı idare kararlariyle alın-

* 24 haziran 1953 günü Millî Kutüphane’de verilen konferansın metnidir.

¹ CORNELIS, H.: — Une Loi pour l’intelligence. — (In: *Archives et Bibliothèques* I, 1935, 10-14).

makta bulunan nüshalar yeni bir kararla ya tamamıyla kaldırılmalı veya, hiç olmazsa, sayıları ikiden bire indirilmelidir.

Bizim Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunumuz, 1925 tarihli eski Fransız "Dépôt légal" kanununun hemen aynıyle tercümesinden ibarettir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi eski müdürü B. Fehmi Edhem Karatay'ı son ziyaretimde bana anlattığına göre, ilkin 1926-da Fransa'da kütüphanecilik tahsilinden döner dönmez kendisi bu kanunu dilimize aynıyle tercüme edip Ankara'da B. Hâmit Zübeyr Koşay'a göndermiş. Fakat, her nedense, bu metin, Maarif Vekâleti dosyalarında yıllarca uykuya yatırılmış. Koşay'ın ifadesine göre, o sırada bunu "ağır bir vergi" telâkki edenler bile bulunmuş. Ancak 8 yıl sonra, İstanbul'da Bayezid Genel Kütüphanesi Müdürü Bay Muzaffer Gökman'ın —ilk Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürü rahmetli Selim Nüzhet Gerçek'e atfen— yazdığı bir hâtıraya göre², Atatürk'ün çok isabetli işareti sayesinde Bay Faik Reşit Unat'ın Yayın Müdürlüğü zamanında ufak-tefek bâzi tâdillerle kanuniyet kesbedebilmiştir.

O tarihten bu yana, aslı olan Fransız kanunu, 1941 ve 1943 yıllarında olmak üzere, iki defa —âdetâ yeniden yazılmış denilebilecek kadar— geniş tâdiller geçirdiği ve bu günlerde yeni baştan tâdili düşünülmediği halde, bizimki pek basit ve iptidai olan ilk şeklini bugüne kadar muhafaza edegelmiştir. Bunun sebebi, Dairenin müdürlüğünü yapmış olan muhterem şahsiyetlerin bu kanunu değiştirmek için hiçbir gayret sarfetmemiş olmalarıdır, diyebiliriz. Kanunumuzun, yepyeni bir kanunla değiştirilmesi şarttır. Hiç olmazsa, bâzi maddelerinin yenileştirilmesi ve düzeltilmesi elzemdir. Yeni kanuna plâklar, fotoğraflar ve filmlerin derlenmesi için özel maddeler eklenmesi, bu işin de artık bir nizama sokulması zaruridir.

Bir bölge, bir vilâyet yahut bir ilçe kütüphanesinin nefine olarak, basma yazı ve resimleri derleme işlerinin bundan böyle bölgeleştirilmesi veya mahallileştirilmesi de lâzımdır. Bunu bilhassa vilâyet merkezlerindeki genel kütüphanelerimiz kuvvetle istemelidir. Böyle bir madde, yürürlükte bulunan 1943 tarihli Fransız kanununda da vardır. Fransa'da matbaacının teslimine mecbur olduğu iki nüshadan biri, bölge kütüphanelerinde kalır. Bu suretle bölge kütüp-

² GÖKMAN, Muzaffer:—Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ve Atatürk'e ait bir hâtıra. — (*Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 1, 1952, sayı 2, s. 111-114).

haneleri kendi bölgelerinde yayımlanan bütün eserlere bedava sahip olurlar, bunlarla zenginleşirler. O bölgeler hakkında araştırma yapmak istiyecelere —Millî Kütüphane'ye kadar gelmeğe hacet kalmadan— lüzumlu dokümanları sağlamış olurlar. Derleme işlerinin randımanını arttırmağı, genel kütüphanelerimizin kitap mevcurlarını çoğaltmağı düşünmek zorundayız.

Biz, bütün derleme işleri için malî muhtariyeti haiz müstakil ve tek bir müessese kuracağımız yerde, şimdilik 13 nüshayı birkaç bakanlığa bağlı muhtelif idarelerin teslim alması gibi dağınık ve garip bir teşkilât yapmışız, daha doğrusu tam bir teşkilâtsizlik içindeyiz. İşlerin bu kadar çeşitli müesseselerce görülmesi hem zaman, hem de enerji kaybına sebep olmaktadır. Türkiye'de derleme işlerinin asıl belkemiğini teşkil eden Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğünü ise, ilkin "idari" nam altında Maarif Vekâleti Yayın Müdürlüğüne ve kuruluşundan 18 yıl sonra, yani geçen yıldan beri de "ilmî" nam altında Millî Kütüphane'ye bağlamışız. Millî Kütüphane'nin bu "ilmî" vazifesini kendi kuruluşundan tam yedi yıl sonra hatırlayıp tatbika girişmesi de dikkati çekiyor. Bunun yerine, idarenin bütün ilmî işlerini tamamiyle kendi üzerine almış olsaydı, ona hak verilebilirdi. Çünkü, bilindiği gibi, Türkiye müstesna, dünyanın hiçbir memleketinde Derleme İdareleri ilmî ve nullî bibliyografyalar hazırlamaz, yayımlamaz. Bu, hiçbir suretle onların vazifesi değil, fakat Millî Kütüphane'lerin başlıca vazifelerinden biridir. Millî bibliyografyaları her yerde ancak Millî Kütüphane'ler hazırlar ve yayımlar. Şimdiye kadar memleketimizde bunun böyle olmamasının sebebi, 1934 tarihinde bizde henüz bir Millî Kütüphane bulunmayışı idi. Fakat 1946-da bizde de bir Millî Kütüphane kurulduktan ve hele geçen yıl UNESCO'nun da yardımıyla onun içerisinde bir de Millî Bibliyografya Enstitüsü tesis olunduktan sonra, millî bibliyografya işlerimizi hâlâ Derleme Müdürlüğünün zayıf omuzlarında tutmağa çalışmak oldukça tuhaf değil midir?

Netice olarak şunu demek istiyoruz: bütün devlet nüshalarını kabul ve tevzi etme işleri, Kütüphaneler Müdürlüğü gibi müstakil bir Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğünde kalmalı, fakat bugün onun uhdesinde bulunan millî bibliyografya işlerimiz gene müstakil olarak resmen kurulacak bir "Türk Millî Bibliyografya ve Dokümantasyon Enstitüsü"ne devredilmelidir.

Gelelim, beş devlet nüshasının —daha doğrusu, milletlerarası mübadeleler için kullanılacak iki nüsha ile beraber yedi devlet nüshasının — tevzi şekline: bugünkü sistemi hep biliyoruz. Bu beş nüsha; Millî Kütüphane'ye, Ankara, İzmir, İstanbul genel kütüphanelerine ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesine gönderiliyor. Bu şekil, doğru değildir. Millî Kütüphane nüshası müstesna olmak üzere diğerleri, benim *dokümantasyon merkezleri* dediğim devlet ihtisas kütüphanelerine verilmelidir. Meselâ, müzik eserlerini düşününüz, bunlar neden Devlet Konservatuarı Kütüphanesine verilmesin de Ankara Genel Kütüphanesine verilsin? Buna makul bir sebep gösterilebilir mi? Müzik eserlerinden, hemen bütün müzisyenlerimizin merkezi demek olan Devlet Konservatuarında daha çok istifade edilmez mi? Ya müzik okuyucusu bir partiyonu bir enstrümanla icra etmek istese, acaba Ankara Genel Kütüphanesi kendisine ayrı bir müzik salonu ile arzu edilen cinsten bir müzik aletini temin ve tedarik edebilir mi? Halbuki böyle salon ve aletler konservatuarlarda zaten vardır.—Aynı şey, coğrafya hartaları ve şehir plânları için de varittir. Genel kütüphanelerimizin, üniversite kütüphanelerimizin harta okumak için özel salonları ve teçhizatı var mıdır?

Harta, kroki ve plânlar bahsi, gerçekten halledilmesi gereken bir dâva olarak karşımızda duruyor: Harta Genel Müdürlüğü, Derleme Kanunumuzun 2. maddesinde verilmesi mecburi tutulan basma yazı ve resimler arasında "harta" kelimesi sarahaten mevcut değil diye, bastığı hattâ mahrem olmayan harta, kroki ve plân gibi grafik dokümanları bize vermekten daima imûna etmiştir ve etmektedir. Şimdi, yeniden hazırlıyacağımız Derleme Kanununda Millî Savunma Bakanhğı, Genelkurmay Başkanhğı, Harta Genel Müdürlüğü v.b. gibi askeri müesseselerce basılan, umuma dağıtılan ve "mahrem" addedilmeyen kitap, broşür, gazete, dergi, harta, kroki, plân, atlas v.b. gibi basma dokümanların da bu kanun hükümlerine tâbi olduklarını sarîh bir madde ile açıklamamız gerekmektedir. Bâzi askeri makamlarımız böyle bir maddeye asla itiraz etmeyeceklerini bana şimdiden temin ve vaadetmiş durumdadırlar.

İstanbul Üniversitesi misalini ileri sürerek, şayet Teknik Üniversite, Ankara Üniversitesi, yarın kurulacak Doğu Üniversitesi de haklı olarak birer devlet nüshası talebetseler, acaba buna nasıl cevap verilecek? Hakikat şudur, ki ne üniversite kütüphanelerine,

ne de genel kütüphanelere "devlet nüshası" verilmez. Esasen onların buna ihtiyacı da yoktur. Nitekim, diğer üniversitelerimiz ve genel kütüphanelerimiz, çok şükür, şimdiye kadar böyle bir talepte bulunmamışlardır. Üniversitelerimizin çok zengin olan bütçeleri, Mr. Thompson'un "Türkiye'de kütüphaneleri geliştirme programı"nda sert bir şekilde işaret ettiği gibi, dünyanın en fazla kitap satın almağa elverişli üniversite bütçeleri meyaumdadır. İstanbul Üniversitesi de bizim gönderdiğimiz nüshalara müstağnidir. Her memlekette olduğu gibi, bizde de yayımların en büyük kısmı, üniversite tahsili ile doğrudan doğruya ilgili değildir. Bu sebeple, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi gönderilen eserlerin çoğunu "işe yaramaz" diye mahzenlerine tukmakta, hattâ bunları kataloglamayı dahi saydasız bulmaktadır. Halbuki onun faydasız telâkki ettiği bu eserler, ihtisas kütüphanelerinde en zaruri dokümanlardan sayılabilir.

Demek oluyor, ki ne genel kütüphanelerimizin, ne de üniversite kütüphanelerimizin Türkiye'de yayımlanan her çeşit dokümanı toplamasına bir ihtiyaç, bir zaruret yoktur. Her doküman, ancak onunla doğrudan doğruya ilgilenecek bir ihtisas kütüphanesine gönderilecek olursa, millet ve memleket ondan daha büyük faydalar sağlayabilir. Bu çeşit müesseselerin önceden bir listesi hazırlanır. Bu listenin Derleme Kanununda aynıyle yer alması da mutlaka zaruri değildir. Lüzum ve ihtiyaca göre, Derleme Müdürlüğü, bu listedeki müesseseler üzerinde her zaman değişiklik yapabilmelidir.

Fransa'da "Dépôt légal" rejisi, İçişleri Bakanlığına bağlı müstakil bir idaredir. Bu böyle olmakla beraber, Türkiye'de Derleme Müdürlüğünün, şimdiye kadar olduğu gibi, bundan böyle de Maarif Vekâletine bağlı kalması daha doğrudur, ama salâhiyetlerini kısmak şöyle dursun, tam tersine, daha büyük, daha geniş imkân ve salâhiyetlere sahip olması şartıyla. Çünkü bugün bizde cari olan sistemin pek iyi bir netice vermediği artık anlaşılmış bulunmaktadır. Filhakika, memleketimizde yayımlanan basmaların ehemmiyetli bir miktarı gözden kaçmakta, ele geçememektedir. Bunun sebebi de, maarif müdürlükleri ve memurluklarının için memleket çapındaki önemini kavrayamamış olmalarıdır. Onlar bunu âdeta bir angarya telâkki ettiklerinden, takip ve kontrol işlerini tesirlice yürütemiyorlar. Ohalde buna çare olarak Fransa'daki sistemi gösterebiliriz. Bu sistem, Derleme işlerini maarif müdürlüklerinden veya memur-

luklarından alıp her vilâyet ve ilçe merkezindeki genel kütüphanelerin eline vermekten ibarettir. Bu suretle genel kütüphanelerimiz kendi bölgelerinde derledikleri eserlerden birer nüshayı kendilerine ahkoyduktan sonra, diğerlerini Derleme Müdürlüğüne gönderirler. Bu göndermeler için posta pulundan muafiyet esasının tanınması da elzemdir. Devlet, kendi kütüphanelerini zenginleştirmek için yapılmış kitap bağışlarından pul parası almamalıdır. Böyle bir madde, yabancı memleketlerin derleme kanunlarında da mevcuttur.

Millî dokümantografyanın gerçekleştirilmesi için kurulacak Türk Millî Bibliyografya ve Dokümantasyon Enstitüsü, Derleme Müdürlüğü ile sıkı işbirliği halinde çalışmalıdır. Millî bibliyografya yerine bilerek ve isteyerek "Millî dokümantografya" dedim, çünkü bugünkü haliyle "Türkiye bibliyografyası" diğer kitaplardan maada gazete ve dergileri, müzik eserlerini, coğrafya haritalarını, şehir plânlarını, atlasları, gravürleri, estampları, duvar afişlerini v.s. de muhtevî bulunmağa devam etmek isterse, ona artık "bibliyografya" vasfı verilemez, ancak "dokümantografya" denilebilir. Onun içindir, ki Fransız millî bibliyografyası —"Bibliographie de la France"— kitaptan başka hiçbir dokümanı ihtiva etmez. Bütün diğer dokümanlar için zaman zaman özel "supplément"lar çıkarır. Bu itibarla, biz de ya "Türkiye bibliyografyası"nı yalnız kitaplara hasrederek (nitekim, "bibliyografya" da yalnız ve sadece "kitap bilgisi" demektir) öteki dokümanlar için ilâve fasiküller çıkarmalıyız, ya da adını "*Türkiye dokümantografyası*" olarak değiştirmeliyiz.

Fransa'da bir şey daha var: kitap editörleri, yayımladıkları eserler için bibliyografya fişleri tanzim etmektedirler. Eser müellifinin tam adı, eserin kaç nüsha basıldığı v.b. gibi kitap üzerinde bulunmayan bazı bibliyografya malûmatı ancak bu fişler sayesinde öğrenilebilmektedir. Matbaacılar bu işten affedilmiştir. Malûm ya, Fransa'da yalnız matbaacı devlete iki nüsha vermekle kalmaz, editör de ayrıca beş nüsha teslimle mükelleftir. Bu suretle Fransızlar yayımlanan her eseri iki tarafı olarak kontrol edebilmektedirler. Matbaacı ile editörden biri kanun korkusuyla eseri teslim etti mi, artık ötekinden elde etmek pek kolaylaşmış olur. Biz de yeni kanunumuzda bu yolu tutarsak, büyük bir ferahlığa kavuşuruz. Bugün Derleme Müdürlüğünün eser takibi için yaptığı yazışmaların belki %50-si ancak o zaman ortadan kalkar.

Fransa bibliyografyasının üçüncü ve en mühim bölümünü teşkil eden kitap ilânları meselesi de gerçekten düşünülmeğe değer. Kabul edilen bu ilânların esaslı üç faydası vardır: 1. Ne matbaacı, ne de editör tarafından teslim edilmemiş olan eserlerin öğrenilmesi, 2. İdareye büyük bir gelir kaynağı sağlıyarak bibliyografya masraflarından hiç olmazsa bir kısmının karşılanması, 3. Renkli ve resimli cazip ilânlarla bibliyografyanın asık suratına bir revnak verilmesi. Yapılacak böyle bir değişiklikle "Türkiye bibliyografyası" da çok şey kazanabilir.

Bugün "şehir içi" denilen el ilânları, afiş ve prospektüslerin çoğu, dahili teksir işlerinin ekserisi gibi birçok kıymetli yayımlar Derleme Kanunundan kurtulmakta; plâk kalıpları, fotoğraf negatifleri, sinema filmleri ise vâzı-ı kanunca büsbütün unutulmuş bulunmaktadır. Duvar ilânları için kanunumuz ancak "sanat kıymetini haiz" olanların verilmesi mecburiyetini koymaktadır. Demek, ki duvar ilânları metin ve fikir yönünden ne kadar değerli olursa olsun, üzerlerinde "sanat kıymetini haiz" bir çizgi, bir resim yok diye verilmeyecektir. 1946 ve bilhassa son 1950 seçimleri sırasında şehir, kasaba ve köylerimizde dağıtılan, sokaklarımızda duvarlara yapıştırılan siyasi ilânları düşününüz. Eminim, ki üzerlerinde herhangi bir resim yok diye bunlar derlenmemiş, daha doğrusu basanlarca teslim edilmemiştir. Gelecek asırlarda Türkiye'nin bugün geçirmekte bulunduğu büyük siyasi inkılabı tetkik etmek istiyeciklere şimdiden ne gibi dokümanlar temin edip saklıyoruz? Hemen hiç. Oysaki bizim kadar büyük bir inkılâba sahne olmayan başka memleketlerde sadece şu siyasi el ve duvar ilânlarının dahi muntazaman dokümantografyaları yapılmaktadır.

Fransa, kendi anavatanından maada, 17 temmuz 1946 tarihli bir kararnameyle "denizafırı ülkeler" denilen sömürgelerinde de derleme işlerini organize etmiştir. Rivayette göre, bilhassa Çin Hindinde bu işler hattâ Fransa'dan daha muntazam surette yürütülüyormuş. İngiltere'den sonra, dünyanın en büyük imparatorluğuna sahip olan Fransa, yeryüzünün dört bucağından topladığı her çeşit dokümanı Paris dokümantoteklerine yığılmaktadır. Daha sonra bütün dünya bu dokümanları görmek için Paris'e koşmaktadır.

Fransız "Dépôt légal" kanununda dış memleketlerden —Fransa'da satış için— ithal olunan eserlerin de Derlemeye tâbi olduğuna

daire sarıh bir madde vardır. Bu maddeye istinaden derlenen ecnebi eserleri Fransız Milli Kütüphanesini zenginleştirdiği gibi, aynı zamanda "Fransa bibliyografyası"na da kaydedilirler. Çünkü memleket bibliyografyaları bahis konusu memlekette derlenen bütün eserleri ihtiva ederler. Eğer biz de yeni Derleme Kanunumuza buna benzer bir madde koyacak olursak, o zaman Milli Kütüphanemizi memlekete giren yabancı dil eserlerle bedava zenginleştirmiş, her yıl meselâ sadece Hachette kitabevine ödenen binlerce Türk lirasını tasarruf etmiş oluruz. Hele küçük memleketler için bu tedbirin sağlayacağı faydalar pek büyüktür.

Derlenecek nüshaların sayısını beşten yediye çıkarmak lüzumuna yukarıda işaret etmiştik. Bu sayıyı çok ve yüksek bulacaklara, buna karşı protesto yağdıracaklara yahut —daha hafif bir tâbirle— bunu tenkidedeceklere, bu protesto ve tenkidlerin asla varit olmadığını şimdiden söyleyelim ve meselâ Sovyetler Birliğinde bu sayının tam *elli* olduğunu hatırlatalım. Rivayete bakılırsa, Derleme Kanunu dünyada en iyi Sovyetler Birliğinde tatbik olunuyormuş. Bu sayı, diğer memleketlerden Bulgaristan'da 20, Romanya'da 18, Costa Rica'da 13, Litvanya'da 12, Avusturya, İrlanda, İzlanda, Letonya, Polonya ve Portekiz'de 10, Estonya'da 8, Fransa'da 7, Çekoslovakya, İngiltere, Meksika ve Nicaragua'da 6'dır. Eğer teslim ettikleri nüshaların mahalline masraf olduğunu görececek olurlarsa, Türkiye'de 7 nüshadan pek çok şikâyet edecek editör bulunmaz, sanırım. Bununla beraber, diğer müesseselere teslim edilen ikişer nüshanın bugün pek öyle can-ü gönülden verildiğini söyleyemeyiz.

***

II. Milli Bibliyografyamızın Islahı Meselesi :

Şimdi "Türkiye bibliyografyası" ile alakalı meselelerden daha tafsilâtle bahsedebiliriz.

Periyodik eserler, ihtira beratları, sinema filmleri ve plâk kâğıtlarına ait repertuvarlar gibi "dokümantografya" repertuvarlarının olduğu kadar, millî bibliyografyaların da hedef ve amacı olan bütün yayımların tam ve muntazam bir "inventaire"nin yapılması, pek tabiidir, ki bu yayımların merkezi bir müesseseye teslimi esasına dayanır : Bu teslim işi, bütün kitap ve doküman müstahsillerine (producteurs) mecburi şekilde kabul ettirilir. Ohalde, bizdeki alışıl-

muş adıyla "Basma yazı ve resimleri derleme" işi, zaruri olarak, millî dokümantografyanızın temelini teşkil eder. Bu işin memleketimizdeki organizasyonunu, yukarıda da işaret edildiği gibi, pek iyi değildir. Her ne kadar, 19 yıldır, birçok tecrübeler edinilmişse de, bunlardan istifade ile yeni yeni mevzuat konmadığından, hâlâ eski sakat yollardan yürünmektedir. Türkiye'de basma yazı ve resimleri derleme işleri bir umum müdürlük (Başbakanlık Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü) ile üç vekâlete (Adalet, Dahiliye, Maarif vekâletleri) bağlıdır. Maarif Vekâletindeki ana kısmı da iki müdürlüğe (Yayın Müdürlüğü ve Millî Kütüphane Müdürlüğü) bağlıdır. İdarenin merkezi İstanbul'da bulunmakla beraber müdürü Ankara'da oturur. Türkiye Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürü ile Ankara Derleme Memuru, her ikisi de Millî Kütüphane binası içinde çalışırlar. Ama müdürün memura emir verme salâhiyeti yoktur, birbirlerinin yüzünü bile görmezler. Bu teşkilâtsizlik ve "coordination"suzluğa dikkati çekerim.

Yürürlükte bulunan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunumuz: harta, film, fotoğraf, plâk, ilân gibi bir sürü ve çeşit çeşit dokümanın elden kaçmasına göz yummakta ve hemen bütün diğer dokümanlar için mühim boşluklar arzettekte olduğu bir gerçektir. Biz bu konuda değil Washington'daki Copyright Office veya Leipzig'deki Deutsche Bücherei yahut da Moskova'daki Knj-naya Palata, hattâ Paris'teki Dépôt légal'inki kadar alâka çekecek derecede müessir bir teşkilâta sahip olmaktan uzak, pek uzak bulunuyoruz. Basma yazı ve resimleri derleme işlerimizle bütün dokümanlara şamil millî dokümantografya işlerimizin, bir tek "Türk Millî Bibliyografya ve Dokümantasyon Merkezi"nin kadrosu içinde merkezleştirilmesi de düşünülebilir. Ama, bütün bu ağır işlerin tarihi mesuliyetini yüklenecek olan böyle bir idareye mutlaka hükmi bir şahsiyet, malî bir muhtariyet tanımalıdır. Biz, maalesef, bu noktada değiliz, buraya pek yakında ve kolayca varabileceğimizi de hiç sanmam.

Şimdi asıl dokümantografyaları gözden geçirirsek, meraklı bâzi gözlemler (müşahedeler) yapabiliriz.

İlkin, kitaplar için "Türkiye bibliyografyası", bütün kusurlarına ve aksaklıklarına rağmen, muhakkak ki, yayımlarımızın nispeten büyük bir kısmını ihtiva etmektedir. Fakat daha tam, daha mükem-

mel bir şekle sokulmağa muhtaçtır. Birçok konularda gündelik ihtiyaçları tatmin edici bir hale getirilmelidir. Bunun için, Bibliyografya, bir tek yapraktan ibaret dahi olsa, haftalık, hiç olmazsa, aylık olarak çıkarılmalıdır. Çünkü, sözde üç ayda bir, hakikatte ise on-oniki ayda bir çıkan bir millî bibliyografyanın aktüel ve dokümanter hiçbir değeri yoktur ve olamaz. Bibliyografyamızın süratle ve tam zamanında çıkabilmesi için, şimdiki gibi bir tek kişi tarafından değil, en az dört-beş kişi tarafından hazırlanması lâzımdır.

Yeni bazı gayretlerimize rağmen, periyodikler için “Türkiye bibliyografyası” asla kâfi değildir. Hususi veya resmî olarak yayımlanacak mükemmel bir “Basın yılı” onu pek âlâ tamamlayabilir. “Türkiye bibliyografyası”ndan tamamiyle ayrı, geniş notlu bir periyodikler bibliyografyasının çıkarılması da —bu hususta geç kalınmış bile olsa— düşünülmelidir.

Periyodiklerde çıkan makalelerin taranmasına gelince, bu iş periyodiklerin kendisinden ayırdetmek gerekir. Bibliyografya Enstitüsünün “Türkiye makaleler bibliyografyası —Bibliographie des articles parus dans les périodiques turcs” adlı sinyaletik bütteniyle büyükçe bir celût eseri gösterdiği muhakkaktır. Fakat, bu Bibliyografya, herşeyi câmi (Fransızca meşhur tâbirıyla “exhaustif”) olmaktan uzaktır. Frenkçe tamamlayıcı adıyla muhtevası arasında da fark vardır. Malûm olduğu üzere, Frenkler “périodiques” tâbirini sadece mevcut olarak çıkan mecmualara inhisar ettirirler; gündelik gazeteler için “presse” tâbirini kullanırlar. Nitekim, “Classification Décimale Universelle” dedikleri Evrensel Onlu Sınıflandırmada da periyodiklerle gazeteler birbirinden net olarak ayrılmıştır. Esasen dünyanın hiçbir yerinde gazete yazılarına —ilmi bibliyografyalara geçirilecek kadar— bir önem atfedilmez. Onlu Sınıflandırmayı da iki rakkama göre değil, en az üç, icabı halinde daha yüksek rakamlara giderek kullanılmalıdır. Meselâ, Âmme idaresiyle Askerliği, Ekonomi ile Maliyeyi, Tıpla Veterinerliği ve Eczacılığı, Edebiyat taribiyle Sanat eserlerini v.b. birbirine karıştırmak doğru, ciddi ve ilmi olmaz. Nitekim, “Türkiye bibliyografyası” da 1953 yılı başından itibaren, Onlu Sınıflandırmanın en az üç ve hattâ daha fazla rakama göre hazırlanmaktadır. Fransızca milletlerarası Bruxelles “resmî” basımları esas alınarak Sınıflandırmanın tarafımızdan yeni ve sadık bir tercümesi yapılmıştır. Bu yıla ait ilk Bibliyografya fasikülünün

baştarafına konacak olan bu tercüme, öyle umuyoruz, ki ihtiva ettiği yenilikleri ve izahlarıyla kütüphanelerimizin de işine yarıyacaktır. Daha şimdiden bazı taşra genel kütüphaneleri için bizden bunun tam tercümesi istenmiştir. Halbuki bunun dilimizde henüz tam bir tercümesi mevcut değildir. Bizim yaptığımız da tam değil, ancak kısaltılmış bir tercümedir. Artık tam tercümeye de ihtiyaç duyulduğu anlaşılıyor. Geçenlerde Maliye Vekâletinde çalışan bir genç hazırlamakta olduğu Türkiye maliye eserleri bibliyografyası için benden bu kısmın tam tercümesini istemişti. Ben kendisine Türkçe böyle bir metin mevcut olmadığını, fakat kendisi Fransızca biliyorsa geçen yıl Bruxelles'de basılan "Sosyal ilimler" cildinin milletlerarası 5. basımından istifade ile Türkçe bir metin hazırlıyabileceğini, bunun bir kopyasını bize verirse çok memnun kalacağımızı bildirdim. Kabul etti, işe başladı. Bu iş tahakkuk ettiği takdirde, Türkçede ilk defa olarak Maliye bölümünün tam bir tercümesine sahip olabileceğiz. Tam tercüme işi pek öyle zannedildiği kadar kolay değildir, müte-hassıslardan mürçkep geniş bir komisyonun çalışmalarına vâbeste-dir. Zamanla, bunun da gerçekleşmesini umalım!

Makale bibliyografyaları ancak birçok özel dokümantasyon merkezinin işbirliği sayesinde tahakkuk edebilir. Meselâ, bir Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü çıkardığı dergiye her ay memlekette basılan ve kendisini ilgilendiren makalelerin bir listesini de koysa, bir Merkez Bankası bülteni o ay çıkan bankacılık, maliye ve ekonomi makalelerini de kaydetse, bir Tarım Bakanlığı mecmuası ziraat, zirai sanatlar ve hayvancılıkla ilgili makaleleri de bize bildirse (misalleri ilânhaye uzatabilirsiniz); bibliyografya işlerinin bu muhtelif müesseseler arasında taksimi, büyük bir kolaylık sağlardı. İngiltere'de Mr. BRADFORD tarafından teklif edilenlerden³ mülhem bazı metodlarla, bu işin müessir bir "coordination" u yapılabilir. Bu iş, ancak o zaman, beklenen %100 randmanı verebilir. Biz bugün bu noktadan da çok uzaklarda bulunmaktayız.

İhtira beratlarına ait mühim dokümantasyona gelince, bizde bu alanda ne hususi, ne resmî bir bibliyografik bülten veya katalog çıkarıldığından haberim yok. Fransa'da özel bir dernek olan *Association pour l'Utilisation et la Diffusion de la Documentation* tarafından

³ BRADFORD, S.C.: -- The International indexing of scientific and technical papers. — (In: *Engineering*, 3 şubat 1933, 26 ocak 1934).

1944-ten beri çıkarılan "Bulletin analytique des Brevets français", ayrıca çok eskiden beri *Office de la Propriété industrielle* tarafından çıkarılmakta bulunan "Bulletin officiel de la Propriété industrielle" ile "Catalogue des Brevets" vardır. Bunlar, pratik ihtiyaçlar için, birbirinin yerini tutmakta bulunmasına rağmen, hususî ve resmî olarak ayrı ayrı neşredilirler.

Filmlerimize gelince, yerli filmlerin çoğalması karşısında bir Türk Filmografyası mahakkak hazırlanmalı, hiç olmazsa, Millî Kütüphane filmlerimizin adlarına mahsus bir repertuar tutmalıdır. Biz "Türkiye bibliyografyası"nda bu yıl bu işe ilk defa olarak teşebbüs etmek niyetini besliyoruz. Derleme Müdürlüğüne gelen pek mahdut sayıda film afişlerinden istifadeyi düşünüyoruz. Bir *Türk Sinematografya Millî Merkezi*'nin eksikliği artık kendini hissettiriyor. Yeni Derleme Kanununa eklenecek hususî madde ile bir *Türk Sinematogi* kurulmalıdır. Paris'te bir *Sinematografya Yüksek Etütler Enstitüsü* bile mevcuttur. Bu Enstitü bir *Bülten* çıkarır, orada film analizleri yayımlar. Fransa'da bir M. MITRY vardır. Bu zat "Evrensel Filmografya Repertuarı'nı hazırlamakla meşguldür. Bizde de, hiç olmazsa, özel sinema dergileri Türk filmlerinin yıllık tablosunu yayımlamalıdır, ki yıllık prodüksiyon durumumuzu anlayabilelim. Bu tabloları bizim memlekette hiçbir yerde bulamazsınız. Bu çeşit tabloların tatmin edici bir şekilde takdimi gerekir.

Türkiye'de de artık bir *Millî Fonotek* kurulmasını istemek zamanı gelmiş, geçmiştir bile. Yeni çıkacak Derleme Kanunumuzda buna dair bir madde bulunması çoktan farz ve şart olmuştur. Memleketimizde öteden beri çıkarılan plâkaları sayıyı hiç de küçümsenemez. Bugüne kadar bunları içine alan hususî veya resmî bir repertuar yahut katalog neşredilmiş değildir. Bahusus dış memleketlerden ithal edilip de Türkiye'de satışa çıkarılan, tevzi olunan plâkların bir repertuarını hazırlamak daha kolay olabilirdi. Laboratuvarlarda ilmî ve fennî ihtiyaçlar için doldurulan ve satışa arz edilmeyen plâklarla Türkiye Radyodifüzyon Postalarının kendi ihtiyaçları için doldurulan özel plâklar da Derlemeye tâbi tutulmalı ve bunların da bir repertuarı hazırlanmalıdır.

Mühim bir yekûna baliğ olduklarını bildiğimiz afişlerle ilân basmalarının şimdiye kadar en ufak bir listesi yapılmamış olduğunu da

itiraf etmeliyiz. İlk defa olarak bu yıl "sanatkârane" denilen duvar afişlerimiz "Türkiye bibliyografyası"na kaydolunacak ve bu işe bundan böyle muntazaman devam olunacaktır.

Dokümantografyaya pek yakın bir sahada *kollektif kataloglar* vardır. Hakikatte, bu ikisi, bir gün, birleşebilir, birleşmelidir de. Kütüphanelerin birbirine yardımı konusunda kollektif katalogların oynadığı rol pek büyüktür. Sayın hocam Milte L.-N. MALCLÈS, Paris'teki bibliyografya derslerinde Berlin'de Preussische Staatsbibliothek'de gördüğü kollektif katalog çalışmalarının mükemmelliğini anlata anlata bitiremezdi. Şimdi Bibliothèque Nationale'de de bir sürü kollektif katalog çalışması yapılmaktadır. Paris'te benim bildiğim onbir kollektif katalogun mevzuları şudur: İspanyol-Portekiz katalogu, 1830-dan önce yayımlanmış Rus eserleri katalogu, Japon eserleri katalogu, Tıp Fakültesi İlaboratuvarlarında bulunan kitaplara ait kollektif katalog, 1943-ten beri çıkan coğrafya eserleri kollektif katalogu, Deniz ve denizcilige ait kütüphanelerdeki eserlerin kollektif katalogu, Şehircilik katalogu, 1866—1940 yılları arasındaki Fransız basını katalogu; Fransız Millî Kütüphanesi, üniversite kütüphaneleri ve en büyük belediye kütüphanelerinde mevcut periyodiklere ait kollektif katalog, Slâv periyodikleri kollektif katalogu, Coğrafya periyodikleri kollektif katalogu.

Fransa'da Kütüphaneler Müdürlüğünün hazırladığı bu kataloglardan başka, Sömürgele Bakanlığına ve Müzeler Müdürlüğüne bağlı birtakım kollektif kataloglar daha vardır: Bakanlıkların sömürge kütüphanelerinde bulunan eserlere ait kollektif katalog, Bakanlıkların dışında kalan sömürge kütüphanelerinde mevcut eserlere ait kollektif katalog, Sömürge araştırmalarıyla ilgili ilmi ve fenni periyodiklerin kollektif katalogu, Taşra müzeleri merkez ilmi katalogu, Folklor müzeleri merkez fotoğraf katalogu v.b. Bu katalog çalışmalarının çoğu 1942—43 yılında başlamıştır. 1935-te ise Fransa'da bir tek kollektif katalog mevcuttu.

Bizde de geçen seneden beri Bibliyografya Enstitüsünde, ilk defa olarak, Türkiye'nin başka kütüphanelerinde bulunan cenebi periyodiklerine ait bir kollektif katalog teşebbüsüne girişilmiştir. Bu, memleketimiz için yepyeni bir gelişme, bambaşka bir çığırdır. Fakat bizim asıl ihtiyacımız, Türk periyodiklerine ve eserlerine ait kollektif kataloglardır. Tam bir millî kollektif katalog hazırlanması,

şimdilik, güzel bir hayal olarak kalmaktadır. Türk bibliyograflarını, aydınların "chantier"si denilen bu işlere teşvik etmek isterdik. Ama bunun için mükemmel bir metot, şiddetli bir "coordination" duygusu ister. Pek geniş bir anlayışla ferdi değil, millî teşebbüsler halinde ve tesadüflere bağlı kalmıyarak birbirini tamamlayan ahenkli plânlarla işe koyulmalıdır. Paris'te Bibliothèque Nationale'de gördüğüm kolektif katalog çalışmalarından, bunları hazırlayanlar müstesna, kimse'nin haberi yoktu. Biz işe koyulsak, bu çalışmalardan bütün aydınlarımızı hemen haberdar etmeliyiz. Kısacası, bu konuda da yabancı memleketlerin tecrübelerinden,⁴ son zamanda görülen yeni fikirlerden mülhem bir organizasyona ihtiyacımız var. Lâykiyle organize edildiği takdirde, her çeşit katalog ve bibliyografyanın yerini tutacak olan bu kolektif kataloglar, gerçekten memleketin dokümantasyon "bütçe"sinin tümü üzerinde pek mühim ekonomiler sağlayacak durumdadır. Netice olarak, bütün dokümantasyon meselelerinin birbirine bağlılığı pek aşikâr surette görülmüyor mu?

NOT: Ankara Etnografya Müzesi Müdürü sayın Hâmit Zübey KOŞAY'dan 8. 10. 1954 tarihinde aldığımız bir mektubun ilk Derleme Kanunu Tasarısı ile ilgili bölümünü tarihi önemi dolayısıyla- müsaadeleriyle-buraya iktibas ediyoruz: "24/5/1341 - 1/6/1341 (1925) tarihinde Kütüphaneler Müfettişi olarak çalıştım. Kütüphanelerimizin umumi durumu hakkındaki raporum (Maarif Vekâleti mecmuası, sayı 4) 1341-de intişar etti.

1/6/1341 (1925)-17/5/1926 tarihine kadar Hârs Müdürü idim. (Muzeler, Kütüphaneler ve Güzel Sanatlar, hattâ Hârs tetkikatı işi bu daire uhdesine verilmişti.) İşte bu sırada Maarif Vekili Hamdullah Suphi Tanrıöver'in muvafakatiyle Dépôt légal=Matbuat derleme işini ele aldım.

Kanun, Meclis encümenlerine kadar gitti. Bütçe Encümeninde bir mebus "Halk vergilerden şikayetçi iken, yeni bir vergi ihdasının uygun olmadığını" söyledi.

Müdafaâ ettim, hattâ koca bir ansiklopediyi getirdiğimi hatırlıyorum.

Bu sırada Maarif Vekâletine Necati Bey geldi. Birçok kanun lâyhahaları, bu meydana Matbuat Derleme Kanunu da geri alındı.

Hârs Dairesi; Müzeler, Kütüphaneler ve Güzel Sanatlar olmak üzere müstakil üç şubeye bölündü. Ben 18/5/1926-dan 31/5/1927-ye kadar Vekâlet Müfettişi Umumisi oldum. Konya Müzesini kurmada bulundum. 1/6/1927- den 31/8/1929 tarihine kadar Etnografya Müzesinde Müdür olarak çalıştım.

Derleme işi yıllarca unutuldu."

⁴ Bilhassa bak. Malcès, L. - N. : - L'Oeuvre des catalogues collectifs imprimés à la Preussische Staatsbibliothek.-(In : Archives et Bibliothèques, 1936. 35-64.)